

Kozma Ahačič
dr. slovenistike, urednik portala Fran
in raziskovalec

Nigdirdom

»Nenaavadno, da ste izbrali Trst,« je rekel eden od sogovornikov ob kavi, ko sem razlagal, kako smo na našem inštitutu organizirali strokovno ekskurzijo na temo slovenskega jezika. »Razumem, da ste začeli v Muzeju slovenskega jezika in knjige. Ampak zakaj zatem ravno Trst, če praviš, da je namen vaših ekskurzij predstaviti bistvo raziskovanja na posameznem inštitutu ZRC SAZU, torej v vašem primeru na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša. Trst zgolj zato, ker je blizu Štanjela, kjer je muzej slovenščine?« – »Sploh ne, Trst je za slovenščino izredno pomemben, je simbol za tisto, kar za jezik pomeni meja, a hkrati tudi simbol za vlogo prostora pri oblikovanju jezika v preteklosti in prihodnosti,« sem začel razlagati omizju.

»Pomislite,« sem nadaljeval, »v Narodni dom, v simbol vztrajnosti, kulture, jezika in zgodovinskega spomina Slovencev v Italiji, smo pripeljali več kot sto vrhunskih slovenskih raziskovalk in raziskovalcev, hkrati pa smo jim ravno s pomočjo Trsta najlažje razložili rojstvo in trenutni položaj slovenščine. Trst je še danes pomemben center in sooblikovalec slovenščine, tudi če formalno ni znotraj naših državnih meja.«

To se je izkazalo tudi v praksi. Skupaj s Slovenskim raziskovalnim inštitutom (SLORI) iz Trsta nam je ob zaključku ekskurzije v Narodnem domu, ki bo do leta 2030 dokončno prešel v slovensko upravljanje, uspelo zbrati slovenskega konzula kot sogostitelja, predstavnike tržaške univerze ter organizacij, ki v tem prostoru oblikujejo slovensko življenje. Kako živo je to življenje, si lahko pogledamo na spletni strani slovita.info. Skrb SLORI-ja za razvoj slovenščine v tem prostoru je neprecenljiva, zato naša inštituta dobro in redno sodelujeta.

»Bi bila pa tudi sicer slovenščina kot knjižni jezik vse od 16. stoletja brez Trsta bistveno drugačna,« sem sklenil misel. »Trst je bil bistven za oblikovanje Trubarjeve jezikovne razgledanosti. In to smo si lahko ogledali v živo.«

Na vlogo Trsta pri oblikovanju slovenskega knjižnega jezika večkrat pozabljamo. A vendar je prav Trst bistveno zaznamoval Primoža Trubarja kot utemeljitelja slovenskega knjižnega jezika. Trubar je prišel v Trst kot najstnik. Malo pred svojim šestnajstim rojstnim dnevom je leta 1524 iz Salzburga pripotoval kot bodoči

FOTO BLAŽ SAMEC

pevec in deček za vse na novozgrajeni dvor tržaškega škofa Petra Bonoma. Tu se je Trubar srečal s takratno sodobno umetnostjo, filozofijo, literaturo in vsakovrstnim znanjem, med drugim tudi z upravnimi in notarskimi opravili. Večkrat je bil priča pri oporokah in drugih škofovih poslih. Vse to je bilo za Trubarja, kot je tudi sam poudaril, bolj šola kakor pozneje študij na Dunaju, kamor ga je leta 1527 poslal Bonomo.

Ko se je čez tri leta Trubar vrnil v Trst, ga je škof Bonomo komaj dvaindvajsetletnega posvetil za katoliškega duhovnika, mu najprej omogočil pridige v italijanščini in slovenščini, nato pa ga je poslal na Laško pri Celju kot svojega vikarja, s čimer mu je priskrbel tudi dobre finančne prihodke.

Trubar se je čez deset let, jeseni leta 1540, znova vrnil v Trst. In Bonomo ga je spet nagradil: imenoval ga je za osebnega komornika, dvornega kaplana in uradnega slovenskega pridigarja ter mu naklonil beneficij svetega Maksimilijana v Celju. V tem času je Trubar v Trstu spoznal najnoveše teološke in filozofske tokove, redno pridigal v slovenščini, italijanščini, po potrebi tudi v nemščini, in se uveljavil kot pomemben intelektualac. Brez Trsta ne bi bilo Trubarja – misleca, kot ga poznamo danes.

Najpomembneje pa je bilo, da je Trubar v Trstu utrdil svoje zavedanje o tem, kaj pomeni večjezičnost, kako se posamezen jezik razlikuje navznoter glede na narečja, hkrati pa je navzven podoben nekaterim drugim. Čeprav se je moral leta 1542 iz Trsta umakniti in se ni vanj nikoli več vrnil, se je Trsta večkrat spominjal v svojih poznejših

Trubar se je v Trstu naučil še nečesa: kako pomembna za jezik je meja.

zapisih. Preplet in sobivanje italijanščine, slovenščine, nemščine in hrvaščine znotraj enega samega mesta sta iz Trubarja naredila svetovljana. Poznavanje slovenskih govorov v domačih krajih, v Ljubljani, a hkrati tudi v Trstu, na Laškem in v Celju, pozneje še v Gorici, Kranju in drugod po Sloveniji, je bilo podlaga, na kateri je Trubar ustvaril vsem razumljiv knjižni jezik.

A Trubar se je v Trstu naučil še nečesa: kako pomembna za jezik je meja. Slovenščina je namreč imela dokaj jasno mejo na vzhodu z madžarščino, na severu z nemščino in na zahodu z italijanščino, na jugu pa jasnosti ni bilo, zlasti za tiste, ki slovenščine in hrvaščine niso razumeli. Ko ga je leta 1554 Peter Pavel Vergerij želel prepričati, naj piše nove knjige v jeziku, ki bi bil razumljiv vsem Slovanom ali vsaj velikemu delu Slovanov, je Trubar to odločno zavrnil. Njegov jezik bo slovenščina, je vztrajal.

Potreboval je torej geografsko zamejitev slovenščine. Ker meja s hrvaščino ni bila očitna, je Trubar med letoma 1561 in 1564 napel vse moči, da bi jo čim jasneje zarisal. Zato je moral poskrbeti tudi za tisk hrvaških glagolskih in cirilskih knjig. V biblijskem zavodu v Urachu, ki ga je Trubar vodil

od leta 1561, je izšlo kar 25 hrvaških, pet italijanskih in (le) pet slovenskih knjig. Za vsemi je tako ali drugače stal Primož Trubar. Hrvaške knjige so bile za Trubarja in za slovenski jezik izjemno pomembne, saj je z njimi ločil slovenščino od hrvaščine. Eno od pomembnih dejanj pri vzpostavljanju slovenskega knjižnega jezika je Trubar naredil prav s tem, ko si je prizadeval za knjige v sosednjem jeziku.

To pa je še eden od naukov, ki nam jih daje tako zgodovinski kot sodobni Trst. Sovražna meja razžira na obe strani – tudi še danes –, sodelujoča meja pa nasprotno koristi. Meja sama po sebi ni nekaj slabega, čeprav lahko hitro vodi v bolečino in ponižanje.

S tega vidika je nova okrožnica papeža Leona XIV. *Magnifica humanitas* za vedno bolj razdeljeni svet izjemno pomembna. K nam prihaja v časih, ki so zaradi pojava umetne inteligence podobno prelomni, kot so bili Trubarjevi zaradi pojava knjige. V ospredje poleg tehnoloških vsebin med drugim postavlja skrb za manjšine, spoštovanje pravice ljudstev do obstoja, pravično razporeditev dobrin in družbeno pravičnost, katere preizkusni kamen so po papeževih besedah migranti, begunci in razseljene osebe.

Trubar je bil v svojem življenju prav to: človek meje, jezika, knjige in prežnanstva, človek »nigdirdoma«. Zato nas lahko še danes uči, da meja ni nujno konec sveta. Je kraj, kjer se jezik šele zares zave samega sebe.

Prispevek je mnenje avtorja in ne izraža nujno stališča uredništva.

FOTO LEON VIDIC